

Postępowanie karne

SNP (z)

Zajęcia nr 3:

Uczestnicy postępowania – cz. II.

mgr Błażej Boch

Katedra Postępowania Karnego

Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii

Uniwersytet Wrocławski

Pokrzywdzony

- Osoba fizyczna lub prawna, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo.
- Pokrzywdzonym może też być niemająca osobowości prawnej instytucja państwowa lub samorządowa; inna jednostka organizacyjna, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną.

Pokrzywdzony

- Za pokrzywdzonego uważa się także **zakład ubezpieczeń** w zakresie w jakim pokrył szkodę wyrządzoną pokrzywdzonemu przez przestępstwo lub jest zobowiązany do jej pokrycia (art. 49 § 3 k.p.k.).
- Prawa pokrzywdzonego mogą zaś wykonywać:
 1. **organy Państwowej Inspekcji Pracy**, w sprawach o przestępstwa przeciwko prawom osób wykonujących pracę zarobkową, o których mowa w art. 218-221 oraz w art. 225 § 2 k.k., jeżeli w zakresie swego działania ujawniły przestępstwo lub wystąpiły o wszczęcie postępowania (art. 49 § 3a k.p.k.),
 2. **organy kontroli państwowej** w sprawach o przestępstwa, którymi wyrządzono szkodę w mieniu instytucji lub jednostki organizacyjnej, o której mowa w art. 49 § 2 k.p.k., jeżeli nie działa organ pokrzywdzonej instytucji lub jednostki organizacyjnej, ale jedynie wówczas gdy organy kontroli państwowej w zakresie swojego działania ujawniły przestępstwo lub wystąpiły o wszczęcie postępowania.

Pokrzywdzony - definicja

- - definicja pokrzywdzonego ma dwoisty charakter: materialno – formalny,
- *Krąg pokrzywdzonych w rozumieniu art. 49 § 1 k.p.k. ograniczony jest zespołem znamion czynu będącego przedmiotem postępowania oraz czynów współtukananych.*
- Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 15 września 1999 r. I KZP 26/99
- Definicja pokrzywdzonego zawarta w art. 49 obejmuje trzy elementy:
- 1) zakres podmiotowy (osoba fizyczna lub prawna, niemająca osobowości prawnej instytucja państwowa lub samorządowa albo inna jednostka organizacyjna, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną),
- 2) dobro prawne,
- 3) bezpośredniość naruszenia lub zagrożenia dobra prawnego przez przestępstwo
- W. Posnow, *Sytuacja pokrzywdzonego...*, s. 10; W. Posnow, *Rozważania nad pojęciem pokrzywdzonego w procesie karnym*, PiP 1979/8–9

Pokrzywdzony - definicja

- *Pokrzywdzonym może być w procesie karnym jedynie ten, kogo przestępstwo dotyka bezpośrednio, naruszając lub zagrażając w taki sposób jego dobru prywatnemu, chronionemu przez naruszony przez sprawę przepis. O pokrzywdzeniu decyduje bezpośredniość naruszonego lub zagrożonego przestępstwem dobra.*
- **Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 listopada 2005 r. II KK 108/05**

Pokrzywdzony

- Posiada status strony postępowania przygotowawczego i ze względu na to przysługuje mu szereg uprawnień na tym etapie postępowania, o czym jest pouczany przed pierwszym przesłuchaniem
- Przykładowe uprawnienia:
 - składanie wniosków o dokonanie czynności śledztwa,
 - korzystania z pomocy pełnomocnika,
 - wyrażenie zgody na skierowanie sprawy do mediacji,
 - złożenie zażalenia na odmowę wszczęcia śledztwa lub dochodzenia oraz na umorzenie postępowania przygotowawczego.
- Zob. art. 300 § 2 k.p.k.

Prawo do złożenia wniosku o przeprowadzenie czynności w postępowaniu przygotowawczym

- Inkwizycyjny charakter postępowania przygotowawczego nie wyłącza prawa stron do złożenia wniosku dowodowego. Zastosowanie ma art. 167 – dowody przeprowadza się na wniosek stron lub z urzędu.
- Art. 315 § 1 k.p.k. – Podejrzany i jego obrońca oraz pokrzywdzony i jego pełnomocnik mogą składać wnioski o dokonanie czynności śledztwa (dot. także dochodzenia).
- Art. 316 § 3 k.p.k. – prawo do żądania przesłuchania świadka przez sąd, jeżeli istnieje niebezpieczeństwo, że nie będzie można go przesłuchać na rozprawie.

Prawo do udziału w czynnościach postępowania przygotowawczego

1. Art. 315 § 2 k.p.k. – „**czynności wnioskowe**” stronie, która złożyła wniosek oraz jej obrońcy lub pełnomocnikowi nie można odmówić wzięcia udziału w czynności, jeżeli tego żądają. Można jednak nie sprowadzać podejrzanego pozbawionego wolności, jeżeli spowodowałoby to poważne trudności.
 - uprawniony do udziału w czynności powinien zostać o niej powiadomiony zgodnie z art. 117 k.p.k.
 - „Poważne trudności” to np. znaczna odległość między miejscem, gdzie przebywa podejrzany a miejscem przeprowadzenia czynności.
 - Jeżeli strona złożyła wniosek, ale nie uczestniczyła w czynności nie można jej odmówić udostępnienia akt w tym zakresie (np. protokołu przesłuchania – por. art. 157 § 3)
2. Art. 316 § 1 – prawo do udziału w **czynnościach niepowtarzalnych** (chyba że zachodzi niebezpieczeństwo utraty lub zniekształcenia dowodu)
 - art. 316 § 2 – podejrzanego pozbawionego wolności nie sprowadza się, wtedy gdy zwłoka grozi utratą lub zniekształceniem dowodu.

Prawo do udziału w czynnościach postępowania przygotowawczego

3. Art. 317 § 1 – prawo do udziału w innych czynnościach niż powyższe, jeżeli strony zgłosiły takie żądanie
 - w szczególnie uzasadnionym wypadku prokurator może odmówić dopuszczenia do udziału w czynności ze względu na interes śledztwa albo może odmówić sprowadzenia podejrzanego pozbawionego wolności gdy spowodowałoby to poważne trudności.
4. Art. 318 – prawo do zapoznania się z opinią biegłego i uczestniczeniu w przesłuchaniu biegłego.
5. Art. 185a, 185b, 185c, 316 § 3 – uprawnienie do wzięcia udziału w sądowym przesłuchaniu świadka w toku postępowania przygotowawczego
 - w przypadku sądowego przesłuchania świadka z art. 185a – 185c **podejrzany nie ma prawa do wzięcia udziału w czynności!**
Uczestnicy w niej obrońca podejrzanego

Prawo do zaskarżenia rozstrzygnięć wydawanych w postępowaniu przygotowawczym

- Uprawnienie, które przysługuje również podmiotom, które nie są stroną w postępowaniu przygotowawczym.
 - Art. 302 § 1 – osobom nie będącym stronami przysługuje zażalenie na postanowienia i zarządzenia naruszające ich prawa.
 - Art. 302 § 2 – Stronom oraz osobom nie będącym stronami służy zażalenie na czynności inne niż postanowienia i zarządzenia naruszające ich prawa.
- Ponadto, osoba, która złożyła zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa może złożyć zażalenie na odmowę wszczęcia postępowania przygotowawczego lub na umorzenie śledztwa (dochodzenia) – art. 306 § 1 i 1a.
- Zasada – zażalenie na postanowienia prokuratora składa się do sądu (albo właściwego do rozpoznania sprawy albo zgodnie z przepisami szczególnymi, np. art. 252 § 2).
- Postanowienia nieprokuratorskich organów prowadzących postępowanie przygotowawcze rozpoznaje prokurator.

Uprawnienia pokrzywdzonego

- Jeżeli pokrzywdzony złoży oświadczenie o występowaniu w roli oskarżyciela posiłkowego, przysługują mu uprawnienia strony.
- Jeżeli nie złoży takiego oświadczenia, w postępowaniu sądowym przysługują mu uprawnienia do:
 1. udziału w posiedzeniu w przedmiocie warunkowego umorzenia postępowania (art. 341 § 1 k.p.k.),
 2. udziału w posiedzeniu w przedmiocie skazania bez przeprowadzania rozprawy w wyniku złożenia wniosku w trybie art. 335 § 1 k.p.k. oraz aktu oskarżenia wraz z wnioskiem w trybie art. 335 § 2 k.p.k. (art. 343 § 5 k.p.k.),
 3. udział w posiedzeniu w przedmiocie wniosku oskarżonego skierowanego w trybie art. 338a k.p.k. (art. 343a § 2 k.p.k. w zw. z art. 343 § 5 k.p.k.),
 4. sprzeciwienia się wnioskowi o skazanie bez przeprowadzania rozprawy (art. 343 § 2 k.p.k.),
 5. udział w rozprawie, jeżeli się stawi i pozostawania na sali rozpraw, choćby miał składać zeznania jako świadek (art. 384 § 2 k.p.k.),
 6. sprzeciwienia się wnioskowi o dobrowolne poddanie się odpowiedzialności karnej (art. 387 § 2 k.p.k.),
 7. wniesienia apelacji od wyroku warunkowo umarzającego postępowanie (art. 444 k.p.k.).

Do prokuratora przychodzi matka z 10-letnim synem, aby złożyć zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia na jego szkodę przestępstwa przez ojca. Następnie składa oświadczenie o działaniu w charakterze oskarżyciela posiłkowego i w tym charakterze działa. Czy jest to dopuszczalne?

Do prokuratora przychodzi matka z 10-letnim synem, aby złożyć zawiadomienie o podejrzeniu popełnienia na jego szkodę przestępstwa przez ojca. Prokurator w fazie *in personam* przesłuchuje chłopca bez pouczenia go o prawie do odmowy składania zeznań ze względu na stosunek bliskości z podejrzanym. Oceń postępowanie prokuratora.

Uchwała SN z 30 września 2010 r., I KZP 10/10:

Rodzic małoletniego nie może, działając w charakterze przedstawiciela ustawowego, wykonywać praw tego małoletniego jako pokrzywdzonego w postępowaniu karnym, w tym także w postępowaniu z oskarżenia prywatnego, jeżeli oskarżonym jest drugi z rodziców.

Uchwała SN z 20 grudnia 1985 r., VI KZP 28/85:

Decyzja o skorzystaniu z prawa odmowy zeznań (art. 165 § 1 k.p.k.) należy do osoby, której przysługuje wymienione uprawnienie także wtedy, gdy do dnia przesłuchania nie ukończyła 18 lat.

Uchwała SN z 19 lutego 2003 r., I KZP 48/02:

Prawo odmowy zeznań, określone w art. 182 § 1 k.p.k., przysługuje każdemu świadkowi, a więc także małoletniemu.

- Uchwała (7) SN z 30.09.2010 r., I KZP 10/10

Rodzic małoletniego nie może, działając w charakterze przedstawiciela ustawowego, wykonywać praw tego małoletniego jako pokrzywdzonego w postępowaniu karnym, w tym także w postępowaniu z oskarżenia prywatnego, jeżeli oskarżonym jest drugi z rodziców.

- Chodzi o zapobieganie ewentualnej kolizji interesów przedstawiciela ustawowego pokrzywdzonego i oskarżonego. SN zwraca uwagę, że w wypadku *gdy jeden z rodziców dziecka występuje de facto jako przeciwnik procesowy drugiego rodzica, zachodzić musi uzasadniona obawa związana z trudnością dokonania przez niego obiektywnej oceny sytuacji, mającej przede wszystkim na względzie interes dziecka, a nie swój własny.*
- Por. jednak postanowienie SN z 30.03.2016 r. – rodzic może być przedstawicielem ustawowym w sprawie przeciwko drugiemu z rodziców w przypadku przestępstwa niealimentacji – art. 209 k.k.

Oskarżyciel posiłkowy

- **Oskarżyciel posiłkowy** - pokrzywdzony działający jako strona **obok** lub **zamiast** oskarżyciela publicznego w sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego.
- **Oskarżyciel posiłkowy uboczny** - pokrzywdzony, który w toku postępowania sądowego występuje jako strona obok oskarżyciela publicznego (art. 53 k.p.k.)
- **Oskarżyciel posiłkowy subsydiarny** - pokrzywdzony kierujący do sądu subsydiarny akt oskarżenia w sytuacji, gdy dwukrotnie umorzono postępowanie przygotowawcze w jego sprawie na skutek złożonego przez niego zażalenia albo gdy dwukrotnie odmówiono w niej wszczęcia postępowania, **a następnie po wniesieniu zażalenia do prokuratora nadrzędnego na drugie z kolei postanowienie, decyzja ta została przez niego utrzymana w mocy** (art. 55 k.p.k. i 330 § 2 k.p.k.) (UWAGA! Nowelizacja 05.10.2019 r.)

Oskarżyciel posiłkowy

UBOCZNY

- Złożenie **oświadczenia**, że będzie działał w charakterze oskarżyciela posiłkowego.
- Termin: **do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego** na pierwszej rozprawie głównej.
- **Cofnięcie** aktu oskarżenia przez oskarżyciela publicznego → złożenie oświadczenia w terminie **14 dni od powiadomienia** go o cofnięciu (art. 54 § 2 k.p.k.)

SUBSYDIARNY

- Dwukrotne uzyskanie decyzji o umorzeniu postępowania przygotowawczego (lub o odmowie wszczęcia), **a następnie utrzymanie drugiego umorzenia** (odmowy wszczęcia) w mocy przez prokuratora nadrzędnego.
- Termin: **miesiąc od doręczenia zawiadomienia o utrzymaniu w mocy drugiego postanowienia** przez prokuratora nadrzędnego.
- **Przymus adwokacko-radcowski** → sporządzenie i podpisanie subsydiarnego aktu oskarżenia przez profesjonalnego reprezentanta procesowego (art. 55 § 2 k.p.k.).

Oskarżyciel posiłkowy

UBOCZNY

- Sąd może **ograniczyć liczbę oskarżycieli posiłkowych** występujących w sprawie, jeżeli jest to konieczne dla zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania (art. 56 § 1 k.p.k.).
- Na postanowienie o odmówieniu oskarżycielowi posiłkowemu udziału w postępowaniu sądowym ze względu na zbyt dużą liczbę oskarżycieli **zażalenie nie przysługuje**.
- Osobie, której **odmówiono**, przysługuje jednak prawo złożenia sądowi **pisma wyrażającego jej stanowisko w terminie 7 dni** od doręczenia postanowienia.

SUBSYDIARNY

- Inny pokrzywdzony tym samym **czynem** może aż do rozpoczęcia przewodu sądowego na rozprawie głównej przyłączyć się do postępowania wszczętego na skutek wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia (art. 55 § 3 k.p.k.).
- Do postępowania wszczętego na skutek wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia **może wstąpić w każdym czasie prokurator**, który staje się oskarżycielem publicznym, a oskarżyciel posiłkowy subsydiarny staje się oskarżycielem posiłkowym ubocznym.

Oskarżyciel posiłkowy

UBOCZNY

- **Śmierć** oskarżyciela ubocznego:
- **Nie tamuje** biegu postępowania (art. 58 § 1 k.p.k.)
- Osoby najbliższe, a także osoby pozostające na jego utrzymaniu mogą przystąpić do postępowania w charakterze oskarżyciela posiłkowego w **każdym stadium** postępowania.

SUBSYDIARNY

- Śmierć oskarżyciela subsydiarnego:
- Postępowanie **zawiesza się** (art. 61 § 1 k.p.k. w zw. z art. 58 § 2 k.p.k.)
- Osoby najbliższe lub osoby pozostające na utrzymaniu zmarłego mogą wstąpić w jego prawa w terminie **3 miesięcy od dnia śmierci**.
- Żadna z osób nie wstąpi → umorzenie (art. 61 § 2 k.p.k.).

- Odstąpienie oskarżyciela posiłkowego od oskarżenia- **art. 57 k.p.k.**
- W razie odstąpienia **nie może on ponownie przyłączyć** się do postępowania.
- O odstąpieniu oskarżyciela posiłkowego od oskarżenia w sprawie, w której oskarżyciel publiczny nie bierze udziału, **sąd zawiadamia prokuratora**. Może on wstąpić do postępowania w terminie **14 dni od doręczenia** mu zawiadomienia.
- **Nieprzystąpienie** w terminie 14 dni→ **umorzenie**.

Wydanie postanowienia o umorzeniu
postępowania przygotowawczego

Złożenie zażalenia przez pokrzywdzonego na
postanowienia o umorzeniu postępowania
przygotowawczego do sądu właściwego do
rozpoznania sprawy (art. 306 § 1a § 1a k.p.k.
w zw. z art. 465 § 2 k.p.k.)

Uchylenie zaskarżonego postanowienia o
umorzeniu postępowania przygotowawczego
przez sąd i przekazanie sprawy do
ponownego rozpoznania ze wskazaniem
powodów uchylenia (art. 330 § 1 k.p.k.)

Przeprowadzenie postępowania zgodnie ze
wskazaniem sądu co do okoliczności, które należy
wyjaśnić i czynności, które należy przeprowadzić

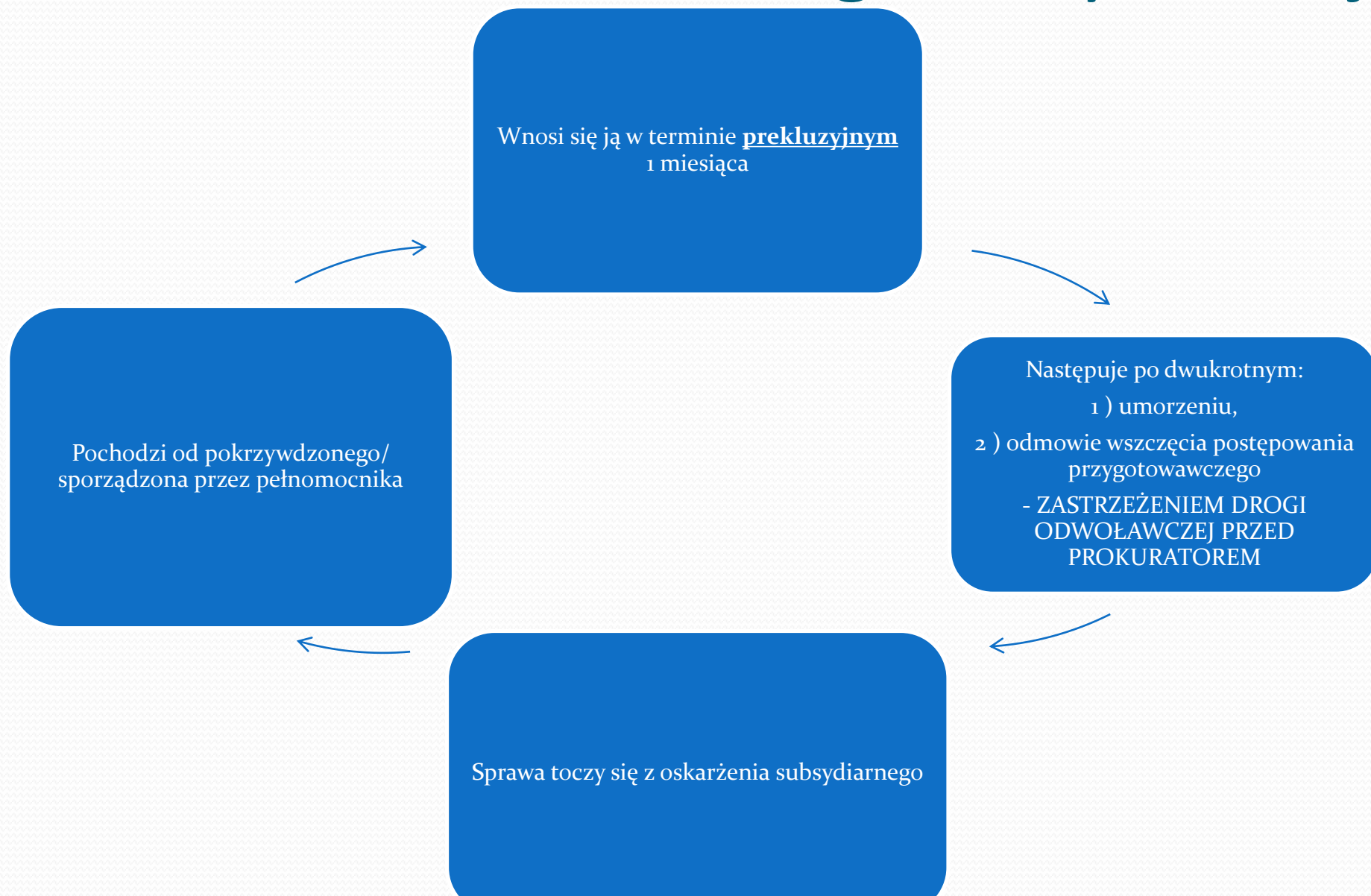
Ponowne wydanie postanowienia o umorzeniu
postępowania z pouczeniem co do możliwości
zaskarżenia tej decyzji do prokuratora nadzrędnego
(art. 330 § 2 k.p.k.)

Złożenie przez pokrzywdzonego zażalenia na to
postanowienie do prokuratora nadzrędnego, który
po rozpoznaniu zażalenia na drugie umorzenie
utrzymuje zaskarżone postanowienie w mocy (art.
330 § 2 k.p.k.)

**Wniesienie subsydiarnego aktu oskarżenia w terminie miesiąca od otrzymania
zawiadomienia o decyzji prokuratora nadzrędnego o utrzymaniu w mocy
drugiego umorzenia (art. 330 § 2 k.p.k.)**

Warunki formalne skargi subsydiarnej

Pełnomocnik oskarżyciela subsidiarnego

- **Art. 127a. [Zawieszenie terminu]**
- **§ 1.** Jeżeli warunkiem skuteczności czynności procesowej jest jej dokonanie przez obrońcę lub pełnomocnika, termin do jej dokonania ulega zawieszeniu dla strony postępowania na czas rozpoznania wniosku o przyznanie pomocy prawnej w tym zakresie.
- **§ 2.** W wypadku wyznaczenia obrońcy lub pełnomocnika z urzędu termin do dokonania czynności przez wyznaczonego przedstawiciela procesowego rozpoczyna bieg od daty doręczenia mu postanowienia lub zarządzenia o tym wyznaczeniu.

Oskarżyciel subsydiarny - orzecznictwo

- Przy obliczaniu terminu miesięcznego, o którym mowa w art. 55 § 1 k.p.k., mającego charakter prekluzyjny, stosuje się także art. 123 § 3 k.p.k. Jeśli zatem koniec terminu miesięcznego do złożenia subsydiarnego aktu oskarżenia przypada na dzień uznany przez ustawę za dzień wolny od pracy, to czynność tę można wykonać następnego dnia.
- Termin określony w art. 55 § 1 k.p.k. nie ma charakteru materialnoprawnego. Nie tylko dlatego, że przepis ten jest zamieszczony w ustawie procesowej, ale z tego przede wszystkim względu, że nie reguluje on zasad, ani żadnej innej materii normującej odpowiedzialność karną za popełnienie czynu zabronionego (...) przy obliczaniu terminu miesięcznego, o którym mowa w art. 55 § 1 k.p.k., mającego charakter prekluzyjny, stosuje się także art. 123 § 3 k.p.k. Jeśli zatem koniec terminu miesięcznego do złożenia subsydiarnego aktu oskarżenia przypada na dzień uznany przez ustawę za dzień wolny od pracy, to czynność tę można wykonać następnego dnia.
- V KK 243/16, Charakter terminu do wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia.
- Wyrok Sądu Najwyższego OSNKW 2017/4/20 - wyrok z dnia 12 grudnia 2016 r.

Oskarżyciel subsydiarny - orzecznictwo

- Przepis art. 127a § 1 k.p.k. ma m.in. zastosowanie do terminu prekluzyjnego określonego w art. 55 § 1 k.p.k., co oznacza, że jeżeli w czasie kiedy biegnie termin do wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia, pokrzywdzony złoży wniosek o wyznaczenie pełnomocnika z urzędu w celu sporządzenia tego aktu oskarżenia, termin ten ulega zawieszeniu na czas rozpoznania tego wniosku (art. 127a § 1 k.p.k.). W razie wyznaczenia pełnomocnika z urzędu, termin do wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia przez tego pełnomocnika biegnie na nowo od dnia doręczenia mu decyzji o wyznaczeniu. Z kolei w przypadku decyzji odmownej, należy o niej poinformować pokrzywdzonego i jednocześnie pouczyć, że termin kontynuuje swój bieg od dnia doręczenia tego zawiadomienia.
- II AKz 586/17, Zażalenie na zarządzenie o odmowie wyznaczenia obrońcy. Termin do wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia. - Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach LEX nr 2440809 - postanowienie z dnia 6 września 2017 r.

Skarga subsydiarna – kryterium tożsamości czynu

- *Przed rozpoznaniem sprawy Sąd ma obowiązek zbadać dopuszczalność aktu oskarżenia wniesionego przez pokrzywdzonego. Winien przy tym szczegółowo skontrolować, czy zachowana jest tożsamość czynu, którego dotyczyły decyzje kończące postępowanie przygotowawcze. Kryteria tożsamości czynu wyznacza w pierwszej kolejności opis czynu co do którego dwukrotnie zapadły decyzje o odmowie wszczęcia lub o umorzeniu postępowania, ponadto sąd posiłkowo winien zbadać tożsamość czynności wykonawczych sprawcy oraz przedmiot tych czynności, jak też układ podmiotowy w relacji oskarżony i pokrzywdzony.*
- II AKa 314/18, Badanie dopuszczalności subsydiarnego aktu oskarżenia. Kryterium tożsamości czynu.
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie LEX nr 2610487 - wyrok z dnia 31 października 2018 r.

Skarga subsydiarna - art. 55

odmowa
wszczenia

skuteczne
zażalenie

umorzenie

?

Pojęcie „ponownego wydania postanowienia”

- Aby zaktualizowało się uprawnienie do wniesienia zażalenia do prokuratora nadrzędnego, musi wystąpić **tożsamość** decyzji procesowych (dwa umorzenia lub dwie odmowy wszczęcia postępowania). Uprawnienie nie aktualizuje się natomiast, gdy po uchyleniu decyzji o odmowie, prokurator następnie wyda postanowienie o umorzeniu postępowania.
- Wyrok SN z 10.07.2013 r., IV KK 87/13

Oskarżyciel prywatny

- **Oskarżyciel prywatny** - pokrzywdzony, który wnosi i popiera oskarżenie o przestępstwo ścigane z oskarżenia prywatnego.
- Art. 59 § 1 k.p.k.
- Odrębny tryb postępowania: art. 485-499 k.p.k.

Tryb prywatnoskargowy

Obecnie temu trybowi postępowania podlegają:

- 1) Zniesławienie (art. 212 § 4 k.k.),
- 2) Zniewaga (art. 216 § 5 k.k.),
- 3) Naruszenie nietykalności cielesnej (art. 217 § 3 k.k.),
- 4) Naruszenie narządów ciała lub rozstrój zdrowia, trwające nie dłużej niż 7 dni, chyba że pokrzywdzonym jest osoba najbliższa zamieszkująca wspólnie ze sprawcą (art. 157 § 2 i 4 k.k.),
- 5) Nieumyślne uszkodzenie ciała inne niż powodujące ciężki uszczerbek na zdrowiu, trwające nie dłużej niż 7 dni, chyba że pokrzywdzonym jest osoba najbliższa zamieszkująca wspólnie ze sprawcą (art. 157 § 3 i 4 k.k.).

- Śmierć oskarżyciela prywatnego → art. 61 k.p.k.
- **Zawieszenie** postępowania.
- Osoby najbliższe lub pozostające na utrzymaniu zmarłego mogą wstąpić w jego prawa.
- Termin: **3 miesiące od dnia śmierci**
- **Niewstąpienie** w terminie 3 miesięcy → **umorzenie**.

Tryb prywatnoskargowy

- Zakres przestępstw ściganych z oskarżenia prywatnego jest podyktowany **szczególnym rodzajem dóbr prawnych o ściśle osobistym charakterze**.
- **Karalność jest uzależniona od woli dysponenta** danego dobra i leży przede wszystkim w jego interesie, a tylko pośrednio w interesie społecznym.
- Jeżeli **prokurator zauważy interes społeczny** w ściganiu takich przestępstw z urzędu, może wszcząć postępowanie lub wstąpić do postępowania już wszczętego → **art. 60 k.p.k.**

Konsekwencje śmierci stron postępowania

oskarżyciel publiczny

- zastępuje go inny oskarżyciel publiczny (np. inny prokurator)

oskarżyciel posiłkowy uboczny

- Śmierć oskarżyciela posiłkowego nie tamuje biegu postępowania; osoby najbliższe lub osoby pozostające na jego utrzymaniu mogą przystąpić do postępowania w charakterze oskarżyciela posiłkowego w każdym stadium postępowania (art. 58 § 1)

oskarżyciel posiłkowy
subsydiarny

- Postępowanie zawiesza się (sąd lub referendarz sądowy), a osoby najbliższe lub osoby pozostające na utrzymaniu zmarłego mogą wstąpić w jego prawa. Jeżeli w terminie zawitym 3 miesięcy osoba uprawniona nie wstąpi w prawa zmarłego, sąd lub referendarz sądowy umarza postępowanie. (art. 58 § 2 w zw. z art. 61)

oskarżyciel prywatny

- Postępowanie zawiesza się (sąd lub referendarz sądowy), a osoby najbliższe lub osoby pozostające na utrzymaniu zmarłego mogą wstąpić w jego prawa. Jeżeli w terminie zawitym 3 miesięcy osoba uprawniona nie wstąpi w prawa zmarłego, sąd lub referendarz sądowy umarza postępowanie. (art. 61)

pokrzywdzony (strona w
postępowaniu
przygotowawczym)

- W razie śmierci pokrzywdzonego prawa, które by mu przysługiwały, mogą wykonywać osoby najbliższe lub osoby pozostające na jego utrzymaniu, a w wypadku ich braku lub nieujawnienia - prokurator, działając z urzędu (art. 52)

oskarżony

- Umorzenie postępowania (art. 17 § 1 pkt. 5), chyba że chodzi o kasację (art. 529) czy wznowienie postępowania (545). Osoby najbliższe mogą po śmierci oskarżonego dochodzić roszczeń z rozdziału 58 k.p.k.

REPREZENTANCI STRON PROCESOWYCH

Osoby działające za stronę i w jej imieniu na mocy odpowiedniego tytułu prawnego.

Reprezentanci stron procesowych to:

1. obrońcy
2. pełnomocnicy
3. przedstawiciele ustawowi

1. pełnomocnictwo udzielone przez stronę lub jej przedstawiciela ustawowego
2. zarządzenie prezesa sądu, referendarza sądowego, (np. art. 81, 378),
3. postanowienie sądu (por. 387)
4. przepis ustawy

Przedstawiciele procesowi stron

- **Obronca** - przedstawiciel procesowy **oskarżonego**, reprezentujący go w toku postępowania karnego i działający w jego imieniu i na jego rzecz; obrońcą może być jedynie adwokat lub radca prawny.
- **Pełnomocnik** - reprezentant procesowy (radca prawny lub adwokat) **strony innej niż oskarżony** (np. pokrzywdzonego), a także **osoby niebędącej stroną** (np. świadka).
- **Przedstawiciele ustawowi**

Przedstawiciele procesowi stron

OBROŃCA

- Art. 83 k.p.k.
- obrońcę ustanawia **oskarżony!**
- Do czasu ustanowienia obrońcy przez **oskarżonego pozbawionego wolności**, obrońcę może ustanowić **inna osoba**, o czym niezwłocznie zawiadamia się oskarżonego.

Przedstawiciele procesowi stron

- **Obronca może przedsięwziąć czynności procesowe jedynie na korzyść oskarżonego (art. 86 § 1 k.p.k.).**
- **Udział obrońcy w postępowaniu nie wyłącza osobistego działania w nim oskarżonego (art. 86 § 2 k.p.k.).**
- **Obronca może bronić kilku oskarżonych, jeżeli ich interesy nie pozostają w sprzeczności (art. 85 § 1 k.p.k.).**
- **W razie rażącego naruszenia przez obrońcę jego obowiązków procesowych sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, zawiadamia o tym właściwą okręgową radę adwokacką (art. 20 § 1 k.p.k.).**

OBROŃCA

Prawo do obrony w znaczeniu formalnym to prawo do korzystania z pomocy obrońcy.

- Ze względu na rodzaj tytułu do obrony, obrońcy mogą być:
 - - obrona **z wyboru** – tytułem prawnym jest upoważnienie do obrony udzielone adwokatowi (radcy prawnemu) przez oskarżonego lub jego przedstawiciela ustawowego
 - - obrona **z urzędu** – tytułem prawnym jest zarządzenie prezesa sądu (referendarza sądowego)
- Ze względu na obowiązek posiadania obrońcy:
 - obrona **obligatoryjna** – oskarżony musi mieć obrońcę w sytuacjach wskazanych w ustawie (art. 79 § 1 i 2 oraz art. 80)
 - obrona **fakultatywna** – oskarżony sam podejmuje decyzję czy chce korzystać z pomocy obrońcy

OBROŃCA

- obrońcą może być jedynie adwokat lub radca prawny (por. art. 82). Oskarżony może mieć max. 3 obrońców. Natomiast jeden obrońca może bronić dowolnej liczby oskarżonych o ile interesy tych oskarżonych nie są sprzeczne (art. 85 § 1)
 - Wyrok SA w Warszawie z dnia 18 września 2012 r., II AKa 191/12 → Sprzeczność interesów oskarżonych zachodzi wtedy, gdy obrona jednego z oskarżonych w sposób nieuchronny naraża dobro drugiego z nich, a więc gdy wyjaśnienia jednego z oskarżonych oraz ich ocena godzi w interes drugiego. Kolizja interesów prowadzi w takiej sytuacji do unicestwienia roli obrońcy w procesie karnym, co stanowi pogwałcenie uprawnień z art. 6 k.p.k. i z reguły musi być traktowane jako mogące mieć wpływ na treść wyroku.
- Sąd (w postępowaniu przygotowawczym również prezes sądu właściwego do rozpoznania sprawy), stwierdzając sprzeczność interesów, wydaje w tej kwestii postanowienie, w którym jednocześnie:
 1. przy obronie z wyboru wyznacza oskarżonemu termin ustanowienia innych obrońców
 2. przy obronie z urzędu wyznacza innego obrońcę.

- obrońca **z wyboru / z urzędu**,
- Oskarżony ustanawia obrońcę na podstawie upoważnienia do obrony,
- Obrońcę z urzędu prezes sądy lub referendarz sądowy wyznacza z listy obrońców; przyznanie obrońcy z urzędu wymaga wykazania, że oskarżony nie jest w stanie ponieść kosztów działania pełnomocnika bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny (tzw. prawo ubogich),
- Uwaga! Zob. art. 616 § 2 pkt 2, art. 618 § 1 pkt 11 i art. 627 k.p.k.,
- Obowiązek podejmowania czynności procesowych aż do prawomocnego zakończenia postępowania, obowiązek sporządzenia apelacji, gdy domaga się tego oskarżony,
- Możliwość udzielenia substytucji

- obrońca może przedsięwziąć czynności procesowe jedynie na korzyść oskarżonego. Udział obrońcy w postępowaniu nie wyłącza osobistego działania w nim oskarżonego.
- Z nakazu działania wyłącznie na korzyść wynika też potrzeba uznania za bezskuteczne czynności obrończych niekorzystnych dla oskarżonego.
- Postanowienie SN z dnia 28 lipca 2004 r., V KK 60/04 → obrońca zawsze winien działać z należytą starannością, niezależnie od tego czy jest obrońcą z wyboru, czy też z urzędu oraz czy obrona ma charakter obligatoryjny.
- obrońca może zostać ustanowiony (wyznaczony) do udziału w całym postępowaniu, jego części (np. w postępowaniu kasacyjnym) lub do dokonania określonej czynności (np. sporządzenia apelacji, udziału w przesłuchaniu świadka małoletniego).

OBROŃCA Z WYBORU

- obrońcę ustanawia oskarżony, ewentualnie przedstawiciel ustawowy.
- Do czasu ustanowienia obrońcy przez oskarżonego pozbawionego wolności, obrońcę może ustanowić inna osoba, o czym niezwłocznie zawiadamia się oskarżonego → tzw. zastępcze upoważnienie do obrony.
- Upoważnienie do obrony może być udzielone **na piśmie** albo przez **oświadczenie do protokołu** organu prowadzącego postępowanie karne.
- Zakres działania - art. 84 § 1 – Ustanowienie obrońcy lub wyznaczenie obrońcy z urzędu uprawnia go do działania w całym postępowaniu, nie wyłączając czynności po uprawomocnieniu się orzeczenia, jeżeli nie zawiera ograniczeń.

OBROŃCA Z URZĘDU

- § 1. Oskarżony, który nie ma obrońcy z wyboru, może żądać, aby mu wyznaczono obrońcę z urzędu, **jeżeli w sposób należyty wykaże, że nie jest w stanie ponieść kosztów obrony bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny**.
- §1a. Przepis § 1 stosuje się odpowiednio, jeżeli oskarżony żąda wyznaczenia obrońcy z urzędu **w celu dokonania określonej czynności procesowej**.
- § 2. Sąd może cofnąć wyznaczenie obrońcy, jeżeli okaże się, że nie istnieją okoliczności, na podstawie których go wyznaczono. Na postanowienie o cofnięciu wyznaczenia obrońcy przysługuje zażalenie do innego równorzędnego składu tego sądu.

OBRONA OBLIGATORYJNA

Przesłanki obrony obligatoryjnej zachodzą, gdy oskarżony (podejrzany):

- ▶ nie ukończył 18 lat,
- ▶ jest głuchy, niemy lub niewidomy,
- ▶ zachodzi uzasadniona wątpliwość co do jego poczytalności w czasie popełnienia czynu (*tempore criminis*),
- ▶ zachodzi uzasadniona wątpliwość, czy stan jego zdrowia psychicznego pozwala na udział w postępowaniu lub prowadzenie obrony w sposób samodzielny oraz rozsądny,
- ▶ jest oskarżony o zbrodnię w postępowaniu przed sądem okręgowym.

Oskarżony musi mieć obrońcę także wtedy, gdy sąd uzna to za niezbędne ze względu na inne okoliczności utrudniające obronę.

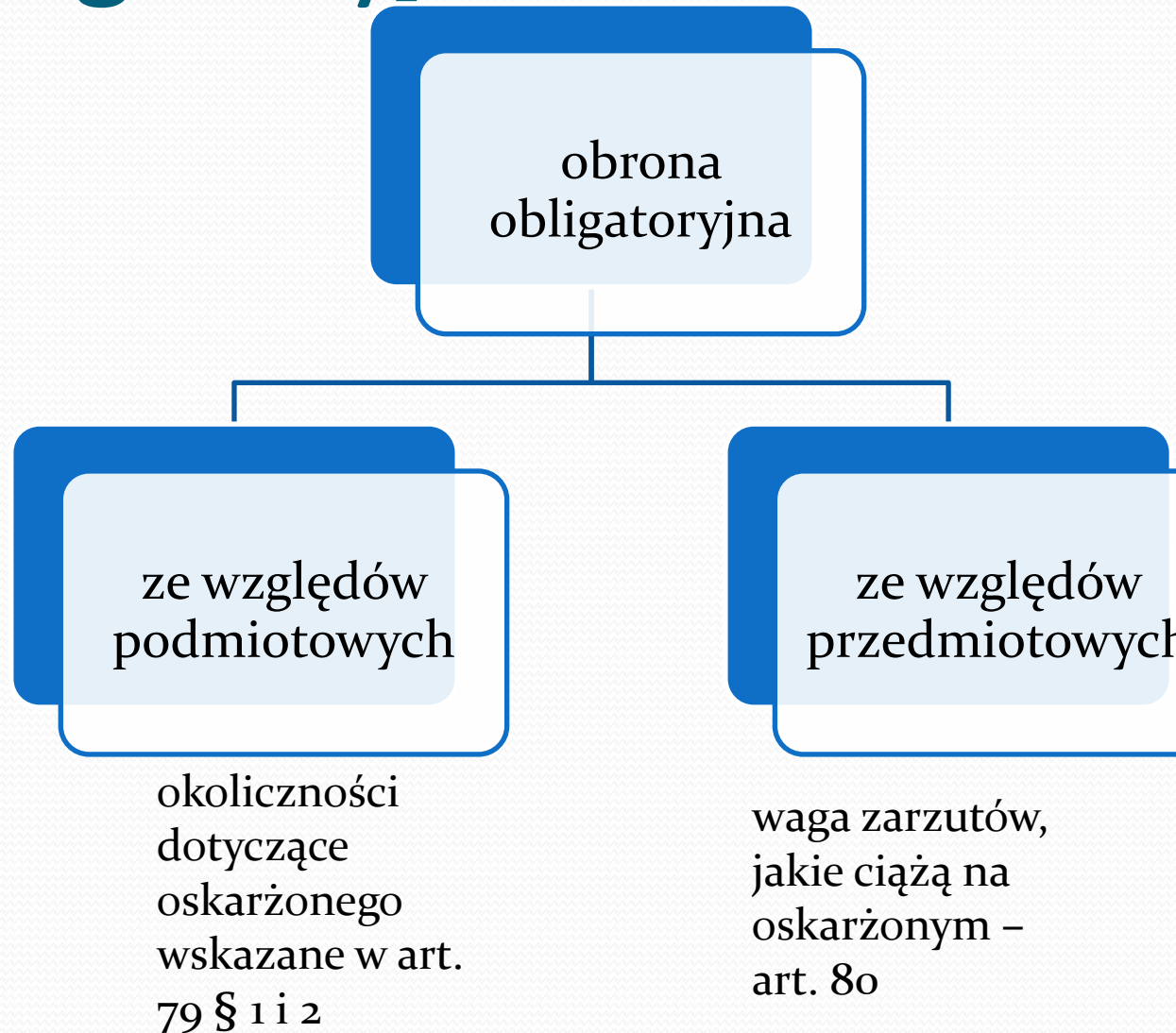
Inne okoliczności utrudniające obronę

Postanowienie SN z 25.06.2014 r., II KK 124/14

- 1. Fakt, iż sprawa jest skomplikowana pod względem faktycznym lub nawet pod względem prawnym, sam przez się nie może zadecydować o przyjęciu przez organ procesowy istnienia przesłanki obrony obligatoryjnej, określonej w art. 79 § 2 k.p.k.
- 2. Decyzja, czy zachodzi przesłanka obrony obligatoryjnej, określona w art. 79 § 2 k.p.k., należy do organu procesowego i powinna być podejmowana w oparciu o kryteria zobiektywizowane, tym niemniej ma ona charakter ocenny, a jednym z istotnych elementów służących do dokonania właściwej oceny jest stanowisko oskarżonego co do możliwości skutecznego prowadzenia obrony osobistej.
- Chodzi o właściwości osobiste oskarżonego, które nie uniemożliwiają, ale w znaczący sposób utrudniają realizację prawa do obrony materialnej bezpośrednio przez samego oskarżonego, np.: wiek, stan zdrowia, stan psychiczny, nieporadność.

Obrona obligatoryjna

- Od reguły, że oskarżony samodzielnie decyduje, czy chce bronić się samodzielnie czy korzystać z pomocy obrońcy, kpk wprowadza wyjątek w postaci obrony obligatoryjnej. W sytuacjach wskazanych w art. 79 i 80 oskarżony **musi** mieć obrońcę. Jeżeli nie ma obrońcy z wyboru, prezes lub referendarz sądowy sądu właściwego do rozpoznania sprawy wyznacza mu obrońcę z urzędu.

Zasada prawa do obrony

- **Zasada prawa do obrony**- dyrektywa, w myśl której oskarżony ma prawo bronić swoich interesów w procesie i korzystać z pomocy obrońcy.
- art. 42 ust. 2 Konstytucji
- Art. 6 k.p.k.
- Art. 6 ust. 3 lit. c EKPCz

Zasada prawa do obrony

- Na prawo do obrony składa się zespół uprawnień procesowych pozwalających dokonać czynności zmierzających do odparcia oskarżenia lub złagodzenia odpowiedzialności.
- Art. 6 k.p.k. zapewnia prawo do obrony w znaczeniu materialnym i formalnym, prawo do zachowania biernego oraz aktywnego.

Zasada prawa do obrony

OBRONA MATERIALNA

podejmowanie przez
jakąkolwiek osobę wszelkich
czynności procesowych w celu
ochrony interesów
oskarżonego w procesie.

- Art. 74 § 1 k.p.k.

OBRONA FORMALNA

korzystanie z pomocy obrońcy przez
oskarżonego

- Uprawnienie do wyboru obrońcy (art. 83 § 1 k.p.k.)
- Uprawnienie do korzystania z pomocy obrońcy z urzędu (art. 78-81 k.p.k.)
- Obrona obligatoryjna (art. 79, 80, 451, 548 k.p.k.).

PEŁNOMOCNIK

- Reprezentant procesowy strony innej niż oskarżony (np. pokrzywdzonego, oskarżyciela posiłkowego), a także osoby nie będącej stroną (np. świadka),
- Może nim być adwokat, radca prawny lub radca Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej.
- Odpowiednie stosowanie przepisów o obrońcy,
- Może być wyznaczony z urzędu pod warunkiem wykazania, że wnioskodawca nie jest w stanie ponieść kosztów działania pełnomocnika bez uszczerbku dla niezbędnego utrzymania siebie i rodziny,
- Działa wyłącznie w granicach swego umocowania i nie jest ograniczony kierunkiem podejmowanych czynności.

OBROŃCA A PEŁNOMOCNIK

- Pełnomocnik i obrońca mają **różną pozycję procesową**.
- Zaniedbania obrońcy nie mogą negatywnie oddziaływać na oskarżonego. Natomiast strona inna niż oskarżony ponosi ujemne konsekwencje nierzetelnego zachowania pełnomocnika.
- Por. zwłaszcza uchwała SN z 1 października 2013 r., I KZP 6/13

PRZEDSTAWICIEL USTAWOWY

- 1. osoby reprezentujące z mocy ustawy pokrzywdzonych małoletnich albo ubezwłasnowolnionych całkowicie lub częściowo
 - przedstawicielami ustawowymi są:
 - rodzicie (art. 98 § 1 k.r.o.)
 - opiekun faktyczny (art. 51 § 2 k.p.k.)
 - opiekun prawny wyznaczony przez sąd opiekuńczy zgodnie z art. 145 i następne k.r.o.
- 2. Osoba pod której pieczęą pozostaje pokrzywdzony, który jest osobą nieporadną w szczególności ze względu na wiek lub stan zdrowia.
- 3. Osoby reprezentujące z mocy ustawy oskarżonego nieletniego lub ubezwłasnowolnionego (art. 76 k.p.k.)
 - Jeżeli oskarżony jest nieletni lub ubezwłasnowolniony, jego przedstawiciel ustawowy lub osoba, pod której pieczęą oskarżony pozostaje, może podejmować na jego korzyść wszelkie czynności procesowe, a przede wszystkim wnosić środki zaskarżenia, składać wnioski oraz ustanowić obrońcę.

Rzecznicy interesu społecznego

- osoba **niezależna od stron** procesowych, działająca na rzecz **interesu społecznego**
- Rzecznik Praw Obywatelskich
- Rzecznik Praw Dziecka
- Przedstawiciel organizacji społecznej- art. 90 k.p.k.

RZECZNIICY INTERESU SPOŁECZNEGO

- Przedstawiciel organizacji społecznej, który bierze udział w postępowaniu sądowym jeżeli zachodzi potrzeba ochrony interesu społecznego lub ważnego interesu indywidualnego objętego zadaniami statutowymi tej organizacji w szczególności w zakresie ochrony wolności i praw człowieka,
- Przykład: prezes organizacji zajmującej się ochroną praw zwierząt w postępowaniu sądowym w sprawie o przestępstwo z art. 35 ust. 2 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie praw zwierząt,
- Może zgłosić się do udziału w postępowaniu do rozpoczęcia przewodu na rozprawie głównej,
- Sąd decyduje o dopuszczeniu niezaskarżalnym postanowieniem,
- Prawo uczestniczenia w rozprawie, wypowiadania się i składania oświadczeń na piśmie bez prawa składania wniosków dowodowych i wnoszenia środków odwoławczych.

Rzecznicy interesu społecznego

Tzw. kasacja nadzwyczajna - art. 521

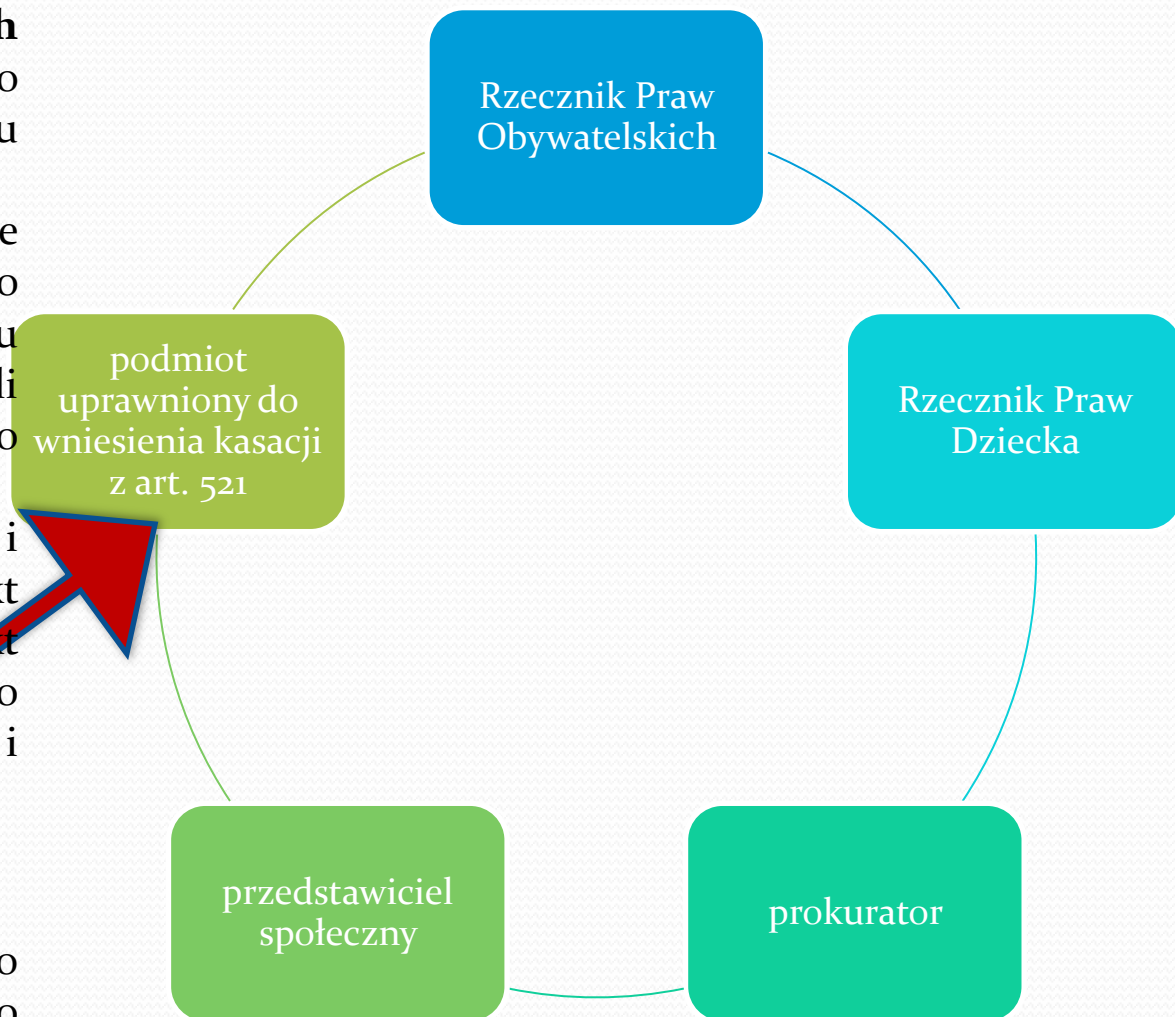
§ 1 **Minister Sprawiedliwości - Prokurator Generalny**, a także **Rzecznik Praw Obywatelskich** może wnieść kasację od każdego prawomocnego orzeczenia sądu kończącego postępowanie..

§ 2. **Rzecznik Praw Dziecka** może wnieść kasację od każdego prawomocnego orzeczenia sądu kończącego postępowanie, jeżeli przez wydanie orzeczenia doszło do naruszenia praw dziecka.

§ 3. Organy, o których mowa w § 1 i 2, mają prawo żądać do wglądu akt sądowych i prokuratorskich oraz akt innych organów ścigania po zakończeniu postępowania i zapadnięciu rozstrzygnięcia

Art. 672a

Kasację, o której mowa w art. 521, do Izby Wojskowej Sądu Najwyższego może wnieść również **Naczelny Prokurator Wojskowy**.

OSOBOWE ŹRÓDŁA DOWODOWE

Osoby wezwane przez organ procesowy do dostarczenia środka dowodowego

- 1. oskarżony (podejrzany) – wyjaśnienia
- 2. świadek - zeznania
- 3. biegły - opinia
- 4. osoba poddana badaniom lub oględzinom (oskarżony, podejrzany, osoba podejrzana, pokrzywdzony, świadek)
- 5. zawodowy kurator sądowy – wywiad środowiskowy

Pomocnicy organów procesowych

- osoba ułatwiająca organowi procesowemu wykonywanie jego funkcji
- specjaliści
- protokolanci
- stenografowie
- tłumacze
- konwojenci

Podmiot zobowiązany z art. 91a

- osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej, której odrębne przepisy przyznają osobowość prawną,
- która **uzyskała korzyść majątkową lub świadczenie** z art. 405-407 kc, 410 kc lub 412 kc od:
 - Skarbu Państwa,
 - jednostki samorządowej, państwowej lub samorządowej jednostki organizacyjnej
 - podmiotu, dla którego organ samorządu jest organem założycielskim
 - spółki prawa handlowego z większościowym udziałem SP lub jednostki samorządowej
- korzyść została uzyskana **w związku z popełnieniem czynu zabronionego**

Podmiot zobowiązany z art. 91a

- wniosek prokuratora
- sąd zobowiązuje ją do:
 - zwrotu korzyści lub jej równowartości uprawnionemu podmiotowi; lub
 - orzeka przepadek świadczenia lub jego równowartości na rzecz SP
- stosuje w tym wypadku przepisy prawa cywilnego

Podmiot zobowiązany z art. 91a

- jest przesłuchiwany w postępowaniu karnym w charakterze **świadka**

Uprawnienia:

- **może odmówić złożenia zeznań!**
- prawo do pomocy tłumacza
- prawo do pomocy pełnomocnika
- prawo dostępu do akt postępowania
- inicjatywa dowodowa
- prawo zadawania pytań osobie przesłuchiwanej
- prawo zabierania głosu końcowego przed obrońcą oskarżonego i oskarżonym

Podmiot zobowiązany z art. 91a

Obowiązki:

- obowiązek stawiennictwa na wezwanie organu
- obowiązek zawiadamiania o każdej zmianie miejsca swojego zamieszkania lub pobytu trwającego dłużej niż 7 dni, także z powodu pozbawienia wolności w innej sprawie , oraz o każdej zmianie danych umożliwiających kontaktowanie z art. 213 § 1 k.p.k.

Podmiot zobowiązany (art. 91a k.p.k.)

Właściciel przedsiębiorstwa (art. 91b)

- osoba fizyczna, prawna, ułomna osoba prawna
- przesłanka: uzyskanie korzyści majątkowej lub bezpodstawne wzbogacenie się kosztem podmiotów państwowych lub samorządowych
- przesłuchanie w charakterze świadka
- prawo do odmowy zeznań
- prawo do pomocy tłumacza
- obowiązek stawienia się jak oskarżony
- prawo do pomocy pełnomocnika
- dostęp do akt postępowania sądowego
- inicjatywa dowodowa

prawa strony w zakresie czynności procesowych odnoszących się do tego środka

przesłanki:

z przestępstwa sprawca osiągnął, chociażby pośrednio, korzyść majątkową znacznej wartości

przedsiębiorstwo jest własnością osoby fizycznej

przedsiębiorstwo służyło do popełnienia tego przestępstwa lub ukrycia osiągniętej z niego korzyści
właściciel tego chciał lub się na to godził

Kumulacja ról procesowych

- zmiana roli w zależności od stadium procesu
- kumulacja w jednej osobie kilku kategorii uczestników procesu

Niektórzy uczestnicy procesu mogą:

- 1) zmieniać swe role w zależności od stadium, w którym działają, np. prokurator jest organem postępowania przygotowawczego, a w postępowaniu sądowym jest stroną
- 2) kumulować w swojej osobie, w zależności od konkretnego układu procesowego, kilka kategorii uczestników procesu (spełniać kilka ról procesowych), np. pokrzywdzony może być w postępowaniu przed sądem jednocześnie oskarżycielem posiłkowym, powodem cywilnym i świadkiem.

Kumulacja ról procesowych jest niedopuszczalna w następujących przypadkach:

- 1) Organ procesowy nie może spełniać żadnej innej roli poza tą jedyną – organu. Nie może więc sędzia, ławnik, prokurator pełnić dodatkowej drugiej roli, np. świadka, biegłego
- 2) Sprzeczność ról uczestników procesu uniemożliwia łączenie ich przez jedną osobę (jedna i ta sama osoba nie może pełnić ról przeciwnych). Nie można np. być równocześnie w tym samym procesie obrońcą oskarżonego i pełnomocnikiem oskarżyciela posiłkowego
- 3) Łączne spełnianie niektórych ról uczestników procesu przez jedną osobę spowodowałoby nienależyte wykonanie jednej z ról. Od niektórych uczestników niebędących organami wymaga się bezstronności, a działanie w innej roli równocześnie podważa wiarę w tą bezstronność. Dlatego do biegłego, protokolanta, stenografa i tłumacza odnoszą się przepisy o wyłączeniu sędziego z powodu powołania ich w sprawie w charakterze świadka, a także dlatego, że byli świadkami w sprawie. Ustawa zezwala jednak na kumulację roli świadka i obrońcy, ale z bardzo poważnym ograniczeniem. W myśl **art. 178 k.p.k.** nie wolno przesłuchiwać jako świadków obrońcy albo adwokata lub radcy prawnego działającego na podstawie art. 245 § 1, co do faktów, o których dowiedział się udzielając porady prawnej lub prowadząc sprawę,

